

Kavramsal Netlik Bir Dinden Öğrenme Modeli

Mualla SELÇUK

4. Baskı

Prof. Dr. Dr. theol. h.c. Mualla SELÇUK

KAVRAMSAL NETLİK: BİR DİNDEN ÖĞRENME MODELİ

ISBN 978-625-8044-47-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Şubat 2022, Ankara

4. Baskı: Kasım 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Oğuzhan Keskin

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

YAZAR HAKKINDA

Prof. Dr. Dr. theol. h.c. Mualla SELÇUK

Mualla Selçuk halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Ulusal ve uluslararası kuruluşlarda ve üniversitelerde hocalık ve yöneticilik yapmıştır. Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi Dekanlığı, Eğitim Bilimleri Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölüm Başkanlığı, Ankara Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Senato temsilciliği gibi görevlerin yanısıra Milli Eğitim Bakanlığı'nda Din Öğretimi Genel Müdürü görevinde bulunmuştur. 2001-2008 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olan Selçuk, 2015 yılında Uluslararası Din Eğitimi Birliği'nin (Religious Education Association- REA) ilk Müslüman başkanı olarak seçilmiştir. Ayrıca, Uluslar arası Din Eğitimi ve Değerler Derneği'nin (ISREV) dönem başkanlığını yürütmüş olup halen yönetim kurulu üyesidir. Selçuk, Din Eğitimi, Dinler arası ve Kültürler arası Eğitim alanında çeşitli uluslar arası projeler yürütmüş, bildiriler vermiş, makale yazmış ve yayınlar yapmıştır. Bu alandaki katkılarından dolayı kendisine Ekim 2020 de Almanya Federal Cumhuriyeti Liyakat Nişanı tevdi edilmiştir. Uluslararası din eğitimi çalışmaları 2021de İsviçre Luzern Üniversitesi tarafından onursal doktorayla taltif edilmiştir. En son çalışmalarından *Teaching Islam Within a Diverse Society Taaruf* isimli Eseri 2020'de ve bir ortak çalışma olan Kurum Kültürünü Geliştirmede Değer Temelli Yönetim Kitabı 2021'de PEGEM AKADEMİ tarafından yayınlanmıştır.

ORCID No: 0000-0001-8900-5016

MODELİN KİTAPLAŞMA SÜRECİNE KATKI VERENLER HAKKINDA

Editöryal Düzenleme

Dr. Öğr. Üyesi AYBİÇE TOSUN

Lisans eğitimini 2007 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamlamıştır. Ardından aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Din Eğitimi bilim dalında 2010 yılında yüksek lisans ve 2015 yılında 'Kendini ve Ötekini Tanıma Bağlamında Din Öğretiminde Dünya Görüşü Modeli' başlıklı teziyle doktora derecesi almıştır. Doktora eğitimi sürecinde 2014-2015 yıllarında Kanada New Brunswick Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. 2015 yılından bu yana Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Akademik çalışma ilgi alanları; dünya görüşü eğitimi, çokkültürlü eğitim, dinlerarası eğitim, mültecilerin eğitimi ve eğitimde yaratıcı drama uygulamaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çokkültürlü eğitim ortamları ile ilgili deneyimlerini 2012 yılında Viyana'da Vienna Inter-Cultural International Summer University (VICISU) ve 2014 Tutzing'de Christan-Islamic Spring Academy'ye katılarak geliştirmiştir. Uluslararası din eğitimi topluluklarından ISREV (International Seminar on Religious Education and Values) ve REA (Religious Education Association) üyesidir.

ORCID No: 0000-0002-6555-419X

Yansıtıcı Düşünceler

Büşra TAŞKAN

2015 yılında İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Eğitimi Yüksek Lisans Programı'na başladı. "Sadreddin Konevi'nin Eğitim Düşüncesinde Münasebet Kavramı" adlı yüksek lisans tezini yazarak 2018 yılında uzmanlığını aldı. 2020 yılında Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi programında doktora başladı. 2016-2020 yılları arasında Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Taşkan'ın din eğitimi, öğretim materyalleri ve kavramlar üzerinden yayınlanmış kitap bölümleri, makaleleri ve bildiri çalışmaları mevcuttur. Aynı zamandan alanında birçok projelerde görev alarak danışman, araştırmacı, uzman, editör yardımcısı olarak çalışmıştır. Doğa Koleji'nde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak çalışmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-3904-8429

Elif ÇAKIR

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi bölümünde doktora öğrencisidir. Ankara Üniversitesinde lisansını, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde de yüksek lisansını tamamlamıştır. "Eğitilebilir Eğilimler- Kur'an Perspektifinden Bir Yaklaşım" isimli yüksek lisans tezini 2018 yılında savunmuştur. Prof. Dr. Mualla Selçuk danışmanlığında doktora tezini hazırlamaktadır. Aynı zamanda İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümü öğrencisi olup Türkçe- İngilizce çeviriler yapmaktadır.

ORCID No: 0000-0003-3843-6136

Habibe Erva UÇAK

Lisans Eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümünde tamamlamıştır. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kavram ve Kavram Öğretimi Sürecine İlişkin Görüşleri” başlıklı yüksek lisans tezini 2020 yılında bitirmiştir. Kavram öğretimine ilişkin olarak “*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kavram Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Zorluklar*.”; “*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kavram Öğretimi Sürecinde Tercih Ettikleri Yöntemler*.”; “*Kavramları Nasıl Öğreniyoruz? Din Eğitimi Bilimi için Kavramların Felsefi ve Psikolojik Kökenleri*” başlıklı makaleleri yayımlanmıştır. Çeşitli projelerde yürütücü, araştırmacı ve akademik dergilerde editöryal görevler almaktadır. Ulus İlk Meclis Musiki/Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Anadolu İmam Hatip Lisesinde görev yapmaktadır. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi ana bilim dalında doktora eğitimine devam etmektedir.

ORCID No: 0000-0002-4654-6741

H. Vildan CEYLAN

İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 2004 yılında Tevfik İleri Anadolu İmam Hatip lisesinden, 2009 yılında ise Ankara üniversitesi ilahiyat fakültesinden mezun oldu. Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi bölümünde başladığı yüksek lisans programını 2019 yılında “Ev okulu (homeschooling) yaklaşımıyla 7-10 yaş çocuklarının ailede din eğitimi” başlıklı yüksek lisans teziyle tamamladı. 2020 yılından beri Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi alanında doktora eğitimine devam etmektedir. 2018 yılından bu yana ise din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

ORCID No: 0000-0003-4119-0413

TAKDİM

“Bildiğim en tatmin edici duygulardan biri –ayrıca diğer kişi için de büyümeyi en çok destekleyen tecrübelerden biri olan duygu- güneşin batışının nasıl kadrini biliyorsam, bu bireyin de değerini öyle bilmekten gelir. Öyle olmalarına izin verirsek, insanlar da bir günbatımı kadar harikadır. Aslında belki de günbatımından gerçekten zevk alabilmemizin sebebi, ona hükmedemememizdir. Geçen akşam yaptığım gibi günbatımına bakarken kendi kendime şöyle demiyorum “Sağ taraftaki portakal rengini hafif yumuşat, alt tarafa biraz daha mor ver, bulutun rengine birazcık daha pembelik kat.”

Bunu yapmıyorum. Günbatımını kontrolüm altına almayı denemiyorum. Günün batışını huşu içinde seyrediyorum. Kendimi en çok çalışanın, oğlumun, kızımın, torunlarımın da aynı şekilde değerini bildiğim zaman seviyorum.”¹

Kavramsal Netlik: Bir Dinden Öğrenme Modeli isimli eserde, bir öğretmen eğitimi modeli olarak geliştirilen Kavramsal Netlik Modeli, din öğretiminde dinden öğrenme yaklaşımı çerçevesinde sunulmuştur. Dinden öğrenme, öğretmen ve öğrenciye odaklanan, dinin, bireye hayat felsefesi oluşturmada rehberlik ederek yaşam becerileri geliştirmede destek olduğu bir öğrenme yaklaşımıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde Kavramsal Netlik Modeli ile öğretmen öğrencisi ile birlikte, *mevcut durum üzerine düşünceler geliştirir, metin ve bağlam ilişkisini keşfe çıkar, kişisel gelişim üzerine düşünür, ortak iyi için düşünür ve içeriğin etkili bir pedagojiyle bütünleştirilmesini hedefler.* Bunlar, modelin işlem basamaklarıdır. Her biri kendi içinde önemlidir. Ayrı ayrı veya bütün halinde çalışılabilirler. Model, bir sistemi açıklar, bir davranış hakkında öngöründe bulunmaya yardımcı olur. Bir evin modeli, yapılması planlanan gerçek ev hakkında fikir verir, örnek olur, karar vermenize yardımcı olur hatta “ev” ile ilgili alacağınız kararlarda sorumluluk üstlenmeye götürür. Yapının farklı bakış açılarıyla tekrar tekrar incelenmesine ve hakkında derinlikli düşünmeye, yorum yapmaya ve anlamlandırmaya imkân sağlar. Bu bağlamda, kavramsal netliğin bir dinden öğrenme modeli olarak çalışılması, din öğretimi konusunda bilgi güvenliği arayışındaki öğretmene destek ve umut olmanın yanı sıra bir sorumluluk da getirir. Bu modelde Mualla Selçuk, din dersinin insanlaşma sürecine katkısı bakımından insani bir sorumluluk olarak karşılaşma ahlakına bir kapı aralandığını gösterir. Öğretmenler, bilgileri ve varoluşlarıyla o kapıdan girerler. Şahit olduklarını öğrenme zincirine eklerler ve böylece modelin anlaşılmasına, gelişmesine ve dolayısıyla bilgi güvenliğine katkı sağlarlar. Bilgi güvenliğinin ise temel kavramlarda bir netlik sağlamak ve ortak bir anlayış geliştirmek ile yakın bir ilgisi vardır. Bilgi güvenliğine, gündelik yaşam pratiklerinden, bilimsel çalışmalara kadar her durumda ihtiyaç duyulur. En

1 Carl R. Rogers, *Yarımın İnsanı*, çev. F. Cihan Dansuk (İstanbul: Okuyanıs Yayınları, 2012), 36.

sıradan iletişim süreçlerinde, insanların, aynı şeylerden söz ederken dahi birbirini olması gerektiği gibi dinlemediği için, birbirine karşı o anlık veya daha öncesinden olumsuz bir tutum içerisinde olması veya daha hiç tanışmadan birbirine karşı bir duvar örmesi gibi insan hallerinden dolayı çatışma yaşadıkları görülür. Bunun altında yatan en önemli sebep, bilgi-yaşam bütünlüğü içerisinde bilgi güvenliğine, dolayısıyla insana yeteri kadar değer verilmemesidir. Oysa güvenli bilgi, güvenli ve onurlu yaşam becerilerine ulaştırır. Bu çerçevede oluşturulan din dersi de, *bilgi parçacıkları toplama ile sınırlı olmayıp içerisine kararların ve değerlendirmelerin girdiği bir yaşam becerileri geliştirme desteği* olur.

Mualla Selçuk bu çalışmasında, *okuldaki din derslerinde insanı önceleyen bir paradigmaya* da dikkat çekmektedir. Bu modelin ve modeli tanıtan kitabın temelinde, insana ve insan onuruna yapılan vurguyu görmek mümkündür. Ona göre *insan en temel değerdir*. İnsanın temel değer olması ise insanın her hayatın bir değeri olduğunu keşfetmesini ve her hayatın herkes için aynı değerde olduğunu unutmamasını gerektirir. Çünkü insan bazen bunu unuttur. Din dersi öğretmeni *dinin temel kavramlarını bir keşif halinde öğrenme alanı oluşturabilir ve belli bir netlik sağlayabilirse*, insanın değerinin anlaşılmasını ve hatırlanmasını sağlar. Bu eserde Mualla Selçuk, metinlerine yer verdiği öğrencilerine keşif ve netlik yolculuğu için önderlik ederek de öğretmenlere yol göstermektedir. Kavramsal Netlik Modeline ilişkin kendi bilimsel çalışmaları çerçevesinde öğrencilerinden gelen yansıtıcı düşünceleri olduğu gibi aktararak keşif ve netlik yolculuğunda onları cesaretlendirmiştir. Öğretmenlik, bilgi-yaşam bütünlüğünde cesaretlendirmeyi gerekli kılar. Mualla Selçuk, yansıtıcı düşüncelere verdiği cevaplarla ise okuyucuya bilgi güvenliği sağlamanın imkânını göstermiştir. Böylece içerik, amaç ve yönetsel bağlamda sunduğu özgünlük ve örneklik, eserin tasarımına da yansımıştır. Eser, din dersi öğretmenin kendi kişisel ve mesleki gelişim yolculuğunda yolunu aydınlatacaktır. Kendiyle meşguliyetini artırmaya sevk edecektir. Kendiyle meşgul olmaya istekli hale getirecektir. Mualla Selçuk, din dersi öğretmeni yetiştirme ve okullardaki din dersleri programlarının, hem öğretim programı geliştirme, hem yeni öğretim programları oluşturma, hem lisans ve lisansüstü seviyesinde dersler verme, alanın hem teorisyeni olma, hem yöneticisi olma, hem de ulusal ve uluslararası pek çok bilimsel etkinliği yürütme gibi çeşitli yönlerden birikimini bir kez de bu eserle ve bu özgün içerik ve tasarımla, özellikle din dersi öğretmenlerinin ama bana göre din eğitimi alanında çalışan herkesin, hepimizin istifadesine sunmuştur. Bu bakımdan, lisans eğitimimden itibaren kendisinin öğrencisi olmaktan onur duyduğum Değerli Hocam'a müteşekkirim. Bu kitabın genelde ilahiyat özelde din eğitimi araştırmalarına kıymetli bir katkı sağlayacağını biliyorum.

ÖN SÖZ

Bu kitapta okuyucuya sunmak istediklerim sadece bir dizi yol gösterici ilke veya yöntemden ibaret değildir. Ben din eğitiminin bileşenleri olan okul, öğretmen, öğrenci ve dini içerik gibi konularda kavramlar üzerinden düşünmenin yolunu açmak istiyorum. Konu din olunca genel anlamda herkesin kişisel olarak fikirleri ve düşünceleri vardır. Bazı konular elbette kişisel yorumlarımıza açıktır ama bazı konular eğitim ortamı söz konusu olduğunda üzerinde ortak bir anlayışın geliştirilmesine ihtiyaç duyar. Ortak bir anlayış geliştirme din eğitimi çabalarımızın bilimselleşmesini sağlayacak olan en önemli unsurdur. Dini prensipleri ve ilkeleri hayata geçirme konusundaki başarısızlığımızla yüzleştığımızde ortak bir anlayış ihtiyacı daha da belirgin hale gelir.

Yaşam biçimimiz, söylemimiz ve düşünce formlarımız üzerindeki etkilerini derin bir biçimde irdelemeden dini kavramlarımız üzerinde ortak bir anlayışa sahip olduğumuzu iddia edemeyiz. Ortak anlayış geliştirmek ve belirsizliği gidermenin yolu farklı anlayışları, düşünceleri susturmak ve tek bir sesi hakim kılmak değildir. Aksine farklı görüşlere tahammül etmek bir yana farklı düşünceleri ve görüşleri kucaklamamız ve çok yönlü bakış açıları eşliğinde dersimizin mesajını güvenilir kaynaklarımızın ışığında aydınlatmamız gerekiyor.

Bu kitapta yapılmak istenen teoriyi ve uygulamayı kucaklayan bir bilinç ve eylemlilik bütünlüğü yetisi geliştirme yönüyle din eğitiminin yeni sorumluluğuna dikkat çekmektir. Bu sorumluluğun adı: *Din öğretiminde kavramsal netlik* sağlamaktır. Bu yönüyle çalışma din dersi öğretmenimize bir sesleniş, bir çağrı niteliği taşıyor. Öğretmenlerimize güçlü birikimlerini yeni bağlamlar ve özellikle karşılama ahlaki bağlamı içinde yeniden gözden geçirme fırsatı sunarken 21. Yüzyıla öğrenci hazırlayan gayretli öğretmenlerimizin bilgisini de bilgeliğe dönüştürmek için yardımcı olmaya çalışıyor. Mutlu yaşam becerileri geliştirmede, yaşam karşısında ahlaki bir duruşa sahip olmada, sorun çözmede, sorumluluk almada, kararlara ışık tutmada din eğitiminin rolünü kavramlar üzerinden tartışıyor. Hem özgürlüğünün, özgünlüğünün ve sorumluluğunun ayırıcısında hem de Tanrı'nın lütfunun, bereketinin, feyz ve ihsanının talebinde olan insan tasavvurunu imgeliyor. İdeal olana yaklaşımda bireyin kendi benliğiyle yeterli bir iletişime girmesinin gereğini vurguluyor. Böylece din eğitiminin hayata ve insana dair bir anlam ve anlamlandırma haritası sunma işlevini ortaya çıkarmak istiyorum.

Sevgili öğretmenim, çocuklarımızın din algısının nasıl şekilleneceği ve bir bakıma din eğitimimizin kaderi sizin ellerinizdedir. Kitabın dilini mümkün mertebe sade tutmaya çalıştım fakat zaman zaman mesleki formasyonuz gereği sahip olduğunuz kavramları da özgün haliyle kullanmakta tereddüt etmedim. Bu çalışmanın eğitim ve öğretim çabalarınızda sizleri daha yetkin kılmasını ve daha iyi bir öğretmen olma yolundaki azminizi desteklemesini diliyorum.

Daha iyi bir öğretmen olmanın çok çeşitli yolları ve formları vardır. İyi öğretmenlerimizin bir kısmı muhtevaya daha çok önem verir, bazıları öğrenciyi ön plana alır, bazıları kişilik gelişimini eğitimde her şeyden önemli bulur, bazıları ise din ve yaşam ilişkisi kurmayı önemser. Aslında bunlar birbirinden farklı veya bağımsız değildir. Hepsini birlikte iyi bir öğretimi ve iyi bir öğretmen algımızı oluşturur. Bu kitabın da yapmak istediği budur: iyi bir din öğretimi yolundaki çabalarınıza destek olmak.

Lütfen bana yazın. Bu kitaptaki fikirlerin ve kavramların sizinle nasıl buluştuğunu, anlam dünyanızda nasıl makes bulduğunu sizden bizzat duymayı arzu ederim. Ortak bir anlayış geliştirmek için sizin sesinize daha fazla ihtiyacımız var!

Bizler ve sizler yani akademisyenler ve öğretmenler birbirimize ne kadar yakın olursak teori ve pratiği bütünleştirme yetimiz o kadar artar ve dinin öğretimi için daha iyi bir gelecek inşa edebiliriz.

Bu kitap siz öğretmenlerle bir hasbihal içinde yazıldı. Kitabın konusu olan Kavramsal Netlik Modeli'nin bazı kısımları uluslar arası bildiri, makale ya da kitap bölümü olarak yayımlandı. Bu da bana geri bildirim alma, modeldeki savlarım üzerinde düşünme ve fikirlerimi demleme imkânı sağladı. Bu yayınlarımdan bazıları” *Teaching Islam within a Diverse Society: Taaruf* (Ankara: 2020 PEGEM) başlıklı kitabımda yer aldı. Diğerlerinin kaynağı elinizdeki kitapta belirtildi. Bazı yazılarımda yazım biçimi alındığı kaynaklara sadık kalınarak aynen korundu. Sadece kaynakçaları daha geniş araştırma yapmak isteyen öğretmenlerimiz için kitabın sonuna eklendi. İleri Okumalar başlığı altındaki bölümde farklı zamanlarda çeşitli vesilelerle yazılmış ve farklı yerlerde yayınlanmış bazı makalelerim bulunuyor. Bu makalelerin ortak yönü kavramlar üstüne yazılmış olmaları ve uzun zamandır izini sürdürdüğüm kavramsal netlik sağlama çabalarımda tohumlarını içlerinde barındırmalarıdır. Saygı, özgürlük, kendini ve ötekini tanımak ve güven gibi kavramların içeriğinde ana hatları çizilen bir sorgulamaya gidilmiş ve bu kavramların din öğretimindeki konumlanışı netleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yazılarda niyetim bir taraftan oluş halindeki insanı göz önünde bulundurmaya öte taraftan da kavram-eylem-yaşam ilişkisini aydınlatarak din öğretimine kavramlar üzerinden yaklaşıldığında öğretimin görülebilecek asli unsurlarına dikkat çekmektir.

Çalışma boyunca bana yardım eden ve beni eleştirenler açısından şanslıydım. Bunun için herkese teşekkür ederim. Modelin kitaplaşma sürecinde zamanlarını, yeteneklerini ve ilham verici çabalarını ayırarak katkıda bulunanlara özellikle teşekkür etmek istiyorum. Sürece işbirlikli öğrenme yoluyla katılan ve fikirleri, yazıları, geri bildirimleriyle, öğretmenlik deneyimlerini işe koşan, kişiliklerinde akademik tutum ile uygulamayı geliştirme arzusunu meczeden coşkulu, gayretli Doktora öğrencilerim, Büşra Taşkan, Elif Çakır, Habibe Erva Uçak ve Vildan Ceylan'a teşekkür ediyorum. 2020-2021 öğretim yılı boyunca hemen hemen her hafta

bir veya birden fazla toplantıda model üzerinde yaptığımız grup çalışmalarına etkin biçimde katıldılar, yazmış olduğum metinleri irdelediler ve yapmış oldukları araştırmalarını sundular; saygı içinde fikirlerinin temellerini tartıştılar ve bunları sizinle ‘Yansıtıcı Düşünceler’ başlığı altında paylaştılar.

Kavramsal Netlik modelimiz için bir uygulama örneği olarak kitapta yer verdiğimiz “Umudun Gücü ve Dönüştürücü Eğitim: Allah’ın Güzel İsimleri (Esmâü’l Hüsnâ) Yoluyla Nasıl Bir Eğitim Vizyonu Oluşturabilir?” başlıklı yazıyı İngilizce’den Türkçe’ye çeviren Dr. Öğretim Üyesi Sümeyra Arıcan’a da özellikle teşekkür etmek isterim.

Habibe Erva Uçak’ın Dr. Havva Sinem Uğurlu ile yaptığı derinlemesine görüşme kitaplaşma sürecinin gelişimini destekledi. Bunun için her ikisine müteşekkirim. Dr. Uğurlu’nun kavramsal netlikle tanışma ve modeli geliştirme sürecindeki deneyimleri, kendi akademik çalışmalarından kesitler paylaşması modelin insan-dünya-bilgi ilişkisini nasıl kurduğunu görmemize yardım ediyor. Böylece din öğretiminde arka plan, geçmiş deneyimler ve hareket noktası şeklinde de ifade edebileceğimiz zihinsel şemaların kavramları aydınlatma rolünü ve dolayısıyla düşünce sürecinin mahiyetini anlamamıza ışık tutuyor.

Din öğretiminin epistemolojisini yeniden inşa yolundaki bilimsel ve düşünsel cehdine yakından şahit olduğum Doç. Dr. Remziye Ege’nin bu kitaba sunuş yazması ve modeli “bilgi güvenliği” gibi bir bağlama taşınması modele farklı bir açıdan bakmaya imkan sağlamıştır. Kendisine çok teşekkür ediyorum.

Bu kitabın editöryal düzenlemelerini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dr. Öğretim üyesi Aybiçe Tosun gönüllü olarak üstlendi. Bilhassa İslam din öğretiminde yaşadığımız sorunların ayırında olarak dünyaya açık olan zihniyle taslak metni okudu ve bir araştırmacı dikkatiyle eğitici, öğretici kabiliyetlerini metne kattı. Bu özverili çabaları için Dr. Tosun’a teşekkür ediyorum.

İşbirlikli Öğrenme ve Din Eğitimi ilişkisini çalışan Değerli meslektaşım Prof. Dr. Saadettin Özdemir hocamıza özellikle teşekkürlerimi sunarım. Hem konuyla ilgili yazdığı özgün makalesiyle hem de toplantımıza katılarak çalışmanın yöntemi konusunda bize güç ve kararlılık verdi. Kendisine minnettarız.

Öğretmenlik mesleğini bir bilim yolcusu duyarlığı içinde yürüten Doktora öğrencim Habibe Erva Uçak bu çalışmada ayrıca kapak tasarımı oluşturmakta sorumluluk üstlendi. Bu amaçla görev yaptığı okulda bir yarışma düzenledi. Gelişmeleri işbirlikli öğrenme grubumuza aktarması gruba farklı bir heyecan ve coşku kattı. Bu bağlamda kitabın kapak tasarımı sürecini bir öğrenme ortamına dönüştürerek koordine eden Ulus İlk Meclis Musiki ve Geleneksel/Çağdaş Sanatlar Programlı Anadolu İmam Hatip Lisesi resim öğretmeni Bilge Aliusta’ya; okulun öğrencilerinden hayal güçleri ve yetenekleri ile orijinal ürünler ortaya koyarak

süreci sanatın ışığıyla zenginleştiren ve renklendiren Beyzanur Yiğit, Hamza Er ve tüm 11B sınıfına; kitabın ruhu ile ahenk içinde olan, incelikli ve titiz tasarımı için Oğuzhan Keskin'e ve okul müdürü Nadi Çakır Hocamıza katkılarından dolayı en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

PEGEM AKADEMİ'nin bu çalışmayı yayınlamaya ve kendileri için yazılan okura, öğretmenlerimize onu ulaştırılmasına karar verdiğinden dolayı çok memnunum.

PEGEM AKADEMİ yönetimine, ekibine ve tüm çalışanlarına gösterdikleri ilgi, destek ve profesyonel yaklaşımlarından dolayı özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak, bu öğretim modelindeki fikirlerin geliştirilmesinde başta ülkemizde Din Eğitimi Bilimi'nin kurucusu, öğrencisi olmaktan daima gurur duyduğum Hocam, Prof. Dr. Beyza Bilgin olmak üzere değerli hocalarım ve meslektaşlarım büyük rol oynamışlardır. Tüm hocalarıma ve meslektaşlarıma derin minnet duyuyorum. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abdulkadir Güner'in tümel kavramları bilinç alanına daha belirgin biçimde ortaya çıkaran akademik sorularına ve tümeler arasındaki beş ilişkiyi-cins fasıl, tür, hasa ve araz- ele alan İsağoci zemininde oluşturduğu tartışmalara ayrı bir teşekkür borçluyum. Hocalarıma bana olan katkıları ve üzerimdeki etkisi bu kitapta görünenden çok daha fazladır.

Kavramsal Netlik Modeli Nasıl Kitaplaştı ve Model Ne Sunuyor?

Yukarıdaki iki sorudan ilkinin yani modelin kitaplaşma sürecini süreçte etkin bir biçimde rol alan doktora öğrencisi Habibe Erva kaleme aldı. Burada sizinle paylaşmayı uygun gördüm.

Kavramsal Netlik Modelinin Kitaplaşma Süreci ve Yazım Aşamasında İzlenen Yaklaşım Hazırlayan: Habibe Erva UÇAK

“Bir ürün ortaya koymanın muhtemel soru ve meşakkatleri çalışmaya, araştırmacılara ve çalışma sürecine eşlik ederken tüm bu unsurların birlikteliği ve etkileşimleri sürecin niteliğini etkilemektedir. Parça ve bütün arasında anlamlılık ve uyumun yakalanması hem çalışmanın hem de araştırmacı bireylerin doğrudan odağını belirlemektedir. Kavramsal Netlik Modeli'nin uygulama alanı ile buluşturulmasında *temel unsurlar, modelin mahiyeti, arka planı, uzun soluklu düşünsel ve gelişimsel seyri* modelin geliştiricisi ile birlikte uygulayıcıları ve son olarak dönüşüm yani ürün haline gelme sürecidir. Bu unsurların efektif birlikteliği ortak bir hedefe işaret etmektedir.

Bu ortak hedef, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mualla Selçuk danışmanlığında uzun yıllarca etkileşimli bir öğrenme ortamı-

nın oluşmasına zemin hazırlayan “Dini Kavramlar ve Öğrenme Ortamları” dersinin düşünce ve bilim atmosferinde işe koşulan Kavramsal Netlik Modeli’nin, din öğretiminin uygulayıcıları olan öğretmenler ile buluşmasına imkân sağlamaktır. Bu hedefin somutlaştırılması aşamasında tüm unsurların etkileşimini sağlayabilecek ortak bir amaç etrafında çevrelenen öğrenme ortamına ve modelin ruhuna uygun olarak birlikte öğrenmeye imkân tanıyacak bir yönteme ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için sürecin başlangıcında takip ettiğimiz metodoloji ve akışın neliğine ilişkin kendimize sorduğumuz soruların ilki yöntemimizin ne olduğuydu.

Bu soruya cevabımız, kitaplaşma süreci aynı zamanda bir öğrenme/ öğretim sürecine karşılık geldiği için bizleri sürece aktif bir şekilde dahil eden, birbirimizden ve aynı zamanda birbirimizle öğrenmemize fırsat tanıyan ve aramızdaki *bilgi-duygu-düşünce-beceri* bağlamında dayanışma ve yardımlaşma ilkelerini merkeze alan **işbirlikli öğrenme yöntemi** oldu. Sorduğumuz sorulardan bir diğeri ise hem modelin öğretmenler ile buluşması hem de modelin öğretmenler tarafından uygulanması sürecinde rehberlik edebilecek bir yöntem olan işbirlikli öğrenme yönteminin ne olduğuydu.

Bu sorumuzun cevabını bulabilmek için alanyazını okumanın yanı sıra konuyu derinlemesine düşünmemiz adına din eğitimi alanında *işbirlikli* öğrenmenin imkânını ilk defa tartışan Prof. Dr. Saadettin Özdemir’i dersimize davet ederek bir atölye çalışması düzenledik. Özdemir, işbirlikli öğrenmeyi aktif öğrenme yöntemleri içerisinde konumlandığını ve hem bilişsel hem duyuşsal öğrenmeler üzerinde oldukça etkili olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte işbirlikli öğrenmenin, grup üyeleri arasında olumlu bağlılık oluşturduğu ve kişilerin hem bireysel sorumluluklarının farkında olmalarının hem de sosyal becerilerinin gelişmesine katkı sağladığını vurgulamıştır. Bu bağlamda düzenlediğimiz atölye ve çalışmamızın kendi mahiyeti üzerine öz ve yoğun bir şekilde düşünmemiz yazım aşamasının yöntemini netleştirmemize yardımcı oldu. Yazım aşaması ile ilgili sorduğumuz bir başka sorumuz ise işbirlikli yöntemi çalışmamızda nasıl uyguladığımıza yönelikti.

Bu soruya verdiğimiz yanıt hem araştırmacıların hem de sürecin kendine has özelliklerini ihtiva etmektedir. Modelin kitaplaşma seyri tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınına denk geldiği için toplum ve birey sağlığının korunması adına işbirlikli öğrenmenin temel ilkelerinden olan yüz yüze etkileşim ve fiziksel biraradalık sağlanamadı. Ancak “Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır” (İnşirah, 94: 5-6) ayetinin verdiği umut ve güvenle dijital dünyanın imkânlarından faydalanarak salgın sürecinde uzaktan eğitim teknikleri ile işbirlikli öğrenme yöntemini, birlikte öğrenmemize fırsat sağlayacak şekilde düşünsel/duygusal biraradalık atmosferini oluşturarak uyguladık.

Kitabın oluşum öyküsünü haftalık periyotlar içerisinde teorik çalışmalar, pratik uygulamalar, diyalektik sorgulamalar ve online öğrenme ortamı deneyimleri-

mizle besledik. Düşünce adımlarımızın ilerleyişinde, anlamlı öğrenmelere imkân sağlarken beraber öğrenmemize de zemin hazırlayan akış halini modelin ve öğrenme ortamımızın ruhuna uygun bir içerikle zenginleştirdik. Bilinç düzeylerimizi aktifleştiren bir tasarı ile içeriğe ilişkin düşüncelerimizin temellerini, kaynaklarını ve bizdeki izdüşümlerini, modelin ilgili basamağına ilişkin Hocamızın kaynak metninde kendimize dair bir alan açarak ele almaya çalıştık.

İçerikte düşündüklerimizin ve hissettiklerimizin neliğini ve nasıllığını birikimlenen düşünceler arasında bağlantılar kurarak ve Hocamızın kaynak metni ile ilişkilendirerek kendi zihinsel arka planımızı *yansıtıcı düşünceler* yoluyla yansıtmaya çalıştık. Hocamızın kılavuzlayıcı içeriklerini; “ne hissettim, ne düşündüm, ne eklemek istiyorum, neden ve nasıl” odak sorularıyla genişleterek bireyselliğimiz, birikimlerimiz ve eğilimlerimiz ile zenginleştirme yaklaşımımız, bilgi paylaşımı ve yaygınlaştırılması için beceri arayışımıza karşılık gelen bir üslup oldu. Geleneğimizin haşiye ve talik yorumunu anımsatan bu yaklaşımımız, kaleme aldığımız her bir cümleye sarılarak bilgi etrafında anlamlı bir bütün oluşturmamızı sağladı. Böylece modelin her basamağı Hocamızın kaynak metni ve biz öğrencilerinin yansıtıcı düşüncelerini içeren metinlerle izah edilmeye çalışıldı.”

Habibe Erva'nın kitabın oluşum sürecini betimleyen yukarıdaki satırlarından sonra başlığa çıkardığımız ikinci soruya dönelim. Kavramsal Netlik Modeli ne sunuyor? Bu soru eğitim öğretimde modelin ne anlama geldiği ile yakından ilişkilidir. Model, anlamayı kolaylaştıran, aydınlatan ve sistematik bir bakış oluşturan bir çerçevedir. Öğeler arasındaki ilişkileri anlayarak ileri çözümlenmeler yapmamıza yardım eder. Ayrıca modelin bilginin dönüştürülmesine ve yeni fikirlerin geliştirilmesine yardımcı olma, yeni araştırma alanlarına işaret etme gibi bir işlevi bulunur. Öğretimde model, genelde etkili ve verimli öğrenme için öğrenmeyi etkileyen unsurları ve bunlar arasındaki ilişkiyi anlamayı sağlar. Öğrenme modelleri öğrenme ortamını şekillendirmeye ve malzemeyi düzenlemeye, öğretime yön vermeye destek olur, öğretmenin ve öğrenenin davranışlarını tanımlarlar. Basitleştirilmiş analitik bir çerçeve olan model kısaca bir fikir, düşünce, beceri ve değer elde etme yoludur. Kavramsal Netlik Modeli de bir düşünce yolu başlatmayı denemektedir. Model, öğretmenin, etkin, yorumlayıcı ve dönüştürücü bir eylemlilik içinde okuldaki ve hayattaki karşılaşmalarını anlamlandırmasına kavramlarla düşünerek yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Mualla Selçuk

Ankara, 04 Kasım 2021

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında.....	iii
Modelin Kitaplaşma Sürecine Katkı Verenler Hakkında	iv
Takdim	vii
Ön Söz.....	ix

1. BÖLÜM: DİN DERSİ ÖĞRETMENİ, KARŞILAŞMA AHLAKI VE KAVRAMSAL NETLİK.....	1
Karşılaşmalarımız ve Kavramlar	8
Karşılaşmaların En Yoğun Yaşandığı Ortam: Okul	12
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL NETLİK MODELİ.....	21
1. Basamak Mevcut Durum Üzerinde Düşünme: Gönül Gözüyle Görmek.....	22
Mevcut Durum Üzerine Yansıtıcı Düşünceler I.....	24
Kaynağa Dönüş: Yansıtıcı Düşünceye Cevap	27
Mevcut Durum Üzerine Yansıtıcı Düşünceler II	36
Kaynağa Dönüş: Yansıtıcı Düşünceye Cevap	38
2. Basamak Metin Bağlam İlişkisini Keşfetmek: İlahi Mesajın Dönüştürücü Etkisine Açılmak.....	39
Metin Bağlam İlişkisini Keşfetmek Üzerine Yansıtıcı Düşünceler I.....	43
Metin Bağlam İlişkisini Keşfetmek Üzerine Yansıtıcı Düşünceler II	45
Metin Bağlam İlişkisini Keşfetmek Üzerine Yansıtıcı Düşünceler III.....	47
Metin Bağlam İlişkisini Keşfetmek Üzerine Yansıtıcı Düşünceler IV	50
İslam Öğretiminde Eşik Kavramlar: Cihat ve Savaş İçin Pedagojik Alan Bilgisinin Keşfi.....	51
3. Basamak Kişisel Gelişim Üzerinde Düşünme: Benim İçin Ne İfade Ediyor? Hardal Tanesi Prensibi	75
Kişisel Gelişim Üzerine Yansıtıcı Düşünceler I.....	84
Kaynağa Dönüş: Yansıtıcı Düşünceye Cevap	85
Kişisel Gelişim Üzerine Yansıtıcı Düşünceler II	86
Kişisel Gelişim Üzerine Yansıtıcı Düşünceler III.....	89
Kişisel Gelişim Üzerine Yansıtıcı Düşünceler IV	92
4. Basamak Ortak İyiye Katılım: Söz Eylem	95
Ortak İyiye Katılım Üzerine Yansıtıcı Düşünceler I.....	100
Kaynağa Dönüş: Yansıtıcı Düşünceye Cevap	103
Ortak İyiye Katılım Üzerine Yansıtıcı Düşünceler II.....	107
Kaynağa Dönüş: Yansıtıcı Düşünceye Cevap	109
Ortak İyiye Katılım Üzerine Yansıtıcı Düşünceler III	112

5. Basamak İçeriği Değer Pedagojisiyle Bütünleştirmek: Şükürle Bezenmiş ve Şifa Bulmuş Karşılaşmalar	126
İçeriği Değer Pedagojisiyle Bütünleştirmek Üzerine Yansıtıcı Düşünceler I	129
İçeriği Değer Pedagojisiyle Bütünleştirmek Üzerine Yansıtıcı Düşünceler II	133
Kaynağa Dönüş: Yansıtıcı Düşünceye Cevap	138
3. BÖLÜM: KAVRAMSAL NETLİK MODELİNİ UYGULAMAYA DÖNÜK BİR ÖRNEK: UMUT	153
4. BÖLÜM: KAVRAMSAL NETLİK MODELİNİN IŞIĞINDA	173
Kavramsal Netlik Modelinin İnsan-Dünya-Bilgi İlişkisi Üzerine Bir Söyleşi	173
Dijital Dünyada Öğretmen Olmak	182
Son Söz Yerine: Kavramsal Netlik Modelinden Öğrendiklerimiz	188
5. BÖLÜM: İLERİ OKUMALAR: DİN ÖĞRETİMİNE KAVRAMLAR ÜZERİNDEN YAKLAŞMAK	193
1. Okuma metni: Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri	193
2. Okuma metni: Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi?	204
3. Okuma metni: Dinler Arası Eğitim: Kendini ve Ötekini Tanımak	223
4. Okuma metni: Güven	235
Kaynaklar ve Notlar	243
Dini Kavramlar ve Öğrenme Ortamları Doktora Dersi Çerçevesinde Kavramsal Netlik Modeli Kitabının Oluşum Serüveni, Düzenlenen İşbirlikli Öğrenmeler, Grup Çalışmaları, Tartışma ve Üretim Etkinlikleri	249